

Шляхі-дарогі Караткевіча па планеце Зямля

УСПРЫМАННЕ ўласнай нацыянальнай годнасці — гэта і пытанне паўнання: а як да нас ставяцца ў свеце. Гэта датычыцца і выяўленчага мастацтва. І тэатра, музыкі, кінематографа... Чамусьці для нас важна, што прызнання ў свеце Марк Шагал і Хаім Суцін нарадзіліся ў Беларусі. Мы з гонарам гаворым пра ўраджэнца Расіі Уладзіміра Мулявіна, які прадстаўляў на розных кантынентах беларускую песню. Гэта датычыцца і нацыянальнай літаратуры. Як характарыстыка прызнання, сусветнай увагі — пераклад верша народнага песняра Беларусі Янкі Купалы «А хто там ідзе?» болей як на 100 моў народаў свету. Класіка беларускай нацыянальнай літаратуры, паэта, прэзідэнта, драматурга, сцэнарыста, публіцыста,

— **Ці відаць з Мінска прастора Уладзіміра Караткевіча ў іншых краінах? Наколькі ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ўлічаны пераклады твораў аўтара «Калоссяў пад сярпом тваім» на іншыя мовы народаў свету?**

— Пытанне і простае, і няпростое. З аднаго боку, можна было б без асаблівых разваг адказаць на яго станоўча. Добра вядома, што творы Уладзіміра Караткевіча перакладзены на шматлікія мовы народаў свету: англійскую, балгарскую, венгерскую, в'етнамскую, грузінскую, іспанскую, латышскую, нямецкую, мангольскую, польскую, рускую, славацкую, украінскую, французскую, чувашскую, чэшскую, эстонскую і іншыя.

Усе гэтыя пераклады і іх выданні, хоць яны і рыхтаваліся для замежнага чытача, уяўляюць вялікую цікавасць для Беларусі як нашы нацыянальныя дакументы. Таму Нацыянальная бібліятэка Беларусі імкнецца адсочваць іх з'яўленне. Для гэтага выкарыстоўваюцца самыя розныя сродкі: нешта мы купляем, нешта атрымліваем у падарунак, нечым абменьваемся з замежнымі калегамі на ўмовах міжнароднага дакументаабмену. Сваю дапамогу аказваюць не толькі бібліятэкі замежжа, але і прадстаўнікі беларускай дыяспары, замежныя беларусазнаўцы (тут хацелася б падкрэсліць ролю Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў), выдаўцы, перакладчыкі, літаратуразнаўцы, дыпламатычныя прадстаўніцтвы нашай краіны за мяжой і іншыя зацікаўленыя асобы і ўстановы. Безумоўна, сваю карысць дае і выкарыстанне замежных бібліяграфічных баз даных, электронных каталогаў розных краін.

Хуткі пошук па электронным каталогу дазваляе ўпэўніцца, што ў фондах Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі прадстаўлены пераклады твораў Уладзіміра Караткевіча на англійскую, балгарскую, венгерскую,

перакладчыка Уладзіміра Сямёнавіча **КАРАТКЕВІЧА (1930—1984)** няма сярод нас болей як трыццаць шэсць гадоў. За гэты час выйшаў Збор яго твораў у 8 тамах. Быў і дадатковы том праз некаторы час пасля завяршэння выдання. Дзякуючы руплівасці выдавецтва «Мастацкая літаратура» і слыннага літаратуразнаўца Анатоля Вераб'я зараз выходзіць Збор твораў класіка ў 25 тамах. За дзесяцігоддзі пасля смерці пісьменніка выйшлі дзясяткі асобных выданняў яго твораў. Толькі за апошняе дзесяцігоддзе — амаль пяцьдзясят... А колькі вядомы Уладзімір Караткевіч у свеце? Адказ на гэтае пытанне мы шукаем разам з намеснікам генеральнага дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі даследчыкам беларускай кнігі Аляксандрам СУШАМ.

латышскую, літоўскую, нямецкую, польскую, сербскую, славенскую, украінскую, французскую, чэшскую, эстонскую і іншыя мовы.

З іншага боку, «прастора Уладзіміра Караткевіча ў іншых краінах» відаць сёння іначай, чым тое было некалі. У нейкай ступені ствараецца адчуванне, што цікавасць да спадчыны Уладзіміра Караткевіча з боку замежных перакладчыкаў і выдаўцоў некалькі аслабла. На некаторых мовах яго творы не выдаваліся ўжо некалькі дзесяцігоддзяў.

— **Уладзімір Караткевіч, на ваш бібліяграфічны досвед, найбольш цікавіць славянскага чытача?..**

— Так, з гэтым у значнай меры трэба пагадзіцца. І падобная сітуацыя аб'ектыўная. Цалкам натуральна, што айчынная літаратура найбольш цікавая і вядомая для нашых суседзяў, а яны, у пераважнай большасці — славяне.

Пры гэтым трэба прызнаць, што пераклады з'яўляюцца і на ўсходне-, і на заходне-, і на паўднёва-славянскіх мовах. Пераклады гэтыя найчасцей створаны носьбітамі мовы, пісьменнікамі або перакладчыкамі з гэтых краін.

У прыватнасці, творы Караткевіча выдаваліся ў перакладах на балгарскую мову Хрыста Берберова (1968), Георгія Выхава (1971), Сімяона Уладзімірава (1977, 1982), Румына Яўцімава (1978, 1981), Пенка Кынева (1983), Андрэя Германова (2000), Найдзе-на Выхава (2000) і іншых. З украінамоўнымі выданнямі працавалі Алена Лук'янчук і Карпо Скрыпчанка (1972, 1982).

Здаралася, што творы Уладзіміра Караткевіча ў тых ці іншых аўтарскіх перакладах выдаваліся і перадаваліся неаднаразова. Напрыклад, па-польску ў перакладзе Яна Гушчы яны выйшлі з зайздроснай перыядычнасцю — у 1971, 1974 і 1976 гадах.

Часам гэтыя пераклады рабілі і беларусы, якія добра валодалі той ці іншай

славянскай мовай. Так, напрыклад, добра вядомыя пераклады паэзіі Уладзіміра Караткевіча на сербскую мову ў выкананні вядомага айчыннага літаратуразнаўца, сербіста Івана Чароты, які так высока ацэнены ў Сербіі, што ўганараваны званнем акадэміка Сербскай акадэміі навук.

І ўсё ж, трэба прызнаць, што найбольшая колькасць перакладаў твораў Уладзіміра Караткевіча выйшла ў Расіі...

— **Дарэчы, як вы лічыце, ці дастаткова ўсё ж такі перастварэнняў прозы і паэзіі Уладзіміра Сямёнавіча на рускую мову?**

— На рускую мову былі перакладзены і выдадзены вядомыя творы Караткевіча, якія выйшлі асобным выданнем, а таксама творы ў складзе зборнікаў і часопісаў. Сярод іх апавесці «Дыкая охота короля Стаха», «Седая легенда», «Ладья Отчаяния», раманы «Колосья под серпом твоим», «Черный замок Ольшанский», «Христос приземлился в Городне», прэзідэнтская паэма «Чозения» і многія іншыя.

Здавалася б, няма. Некаторыя творы перакладзілі нават неаднойчы. Аднак, па-першае, трэба прызнаць, што частка гэтых перакладаў зроблена не для расійскага кніжнага рынку, а для айчыннага: на жаль, няма беларусаў аддае перавагу чытанню класічных твораў беларускай літаратуры ў перакладзе.

Па-другое, трэба прызнаць, што наяўнасць перакладаў на рускую мову яшчэ не азначае іх шырокую даступнасць і папулярнасць. Так, іх вялікая доля была выканана яшчэ ў мінулыя дзесяцігоддзі і сёння мала даступная для пакупнікоў у кнігарнях. Тым больш, калі гаварыць пра пакупніку кнігі, пра чытача Расіі.

Але самае важнае нават не гэта ўсё. Сёння, як мне падаецца, ужо прайшоў той час, калі галоўным сродкам фарміравання попыту было стварэнне прапановы. Я маю на ўвазе, што

не столькі перавыданнем твораў пісьменніка фарміруецца цікавасць да яго творчасці, колькі наадварот: узростанне цікавасці да яго творчасці павінна стымуляваць выдаўцоў друкаваць чарговае выданне яго прац. І ў гэтым ключы правільна было б казаць пра мэтанакіраваную дзейнасць дзяржавы і грамадскіх інстытутаў па папулярызацыі нацыянальнай літаратуры. Патрэбна агульнадзяржаўная праграма ў гэтым кірунку.

— **Ці не падаецца вам, што маштаб Уладзіміра Караткевіча да канца не зразумелы ў Расіі і нават ва Украіне з-за адсутнасці вартасных перакладаў?**

— У пэўнай меры гэта сапраўды так. Калі б у рускамоўным асяроддзі існаваў дастаткова адчувальны попыт на пераклад твораў Уладзіміра Караткевіча, то з'явіліся б і замовы на пераклад на конкурснай аснове, і мэтавыя звароты да

існуючых фонды і гранты для падтрымкі і папулярызацыі нацыянальнай літаратуры за мяжой. Яны атрымліваюць і пераазмяркоўваюць фінансаванне на пераклады твораў айчынных пісьменнікаў на замежныя мовы, наладжваюць конкурсы перакладаў, арганізуюць прэзентацыі за мяжой, дамаўляюцца з замежнымі ўстановамі культуры аб набыцці гэтых кніг, прадстаўляюць нацыянальную літаратуру на міжнародных кніжных і літаратурных форумах і кірмашах... І гэта толькі адзін прыклад таго, як адбываецца папулярызацыя нацыянальнай літаратуры для замежнай аўдыторыі. Шмат робіць Германія для прасоўвання сваёй літаратуры, напрыклад, творчасці Гётэ, Італія — Дантэ, Польшча — Адама Міцкевіча (таго самага ўраджэнца Беларусі), Украіна — Тараса Шаўчэнкі і г. д. Пра Расію нават і казаць не варта, бо яна здолела стварыць

папулярнызацыю, то якое ў нас можа быць маральнае права скардзіцца на яе няведанне жыхарамі іншых краін?

— **«Каласы пад сярпом тваім» — даволі складаны мастацкі твор, у ім некалькі пластоў, сапраўдная глыбіннасць, якая патрабуе і ведання беларускай гісторыі, можна сказаць, падрыхтоўкі чытача, некаторай яго гістарычнай адукаванасці. Вы перакананы ў тым, што маштаб гэтага рамана да канца зразумелы чытачу Расіі, Украіны ці краін Балтыі?**

— Часткова трэба пагадзіцца з гэтым меркаваннем, але і не зусім. Твор сапраўды шматпланавы, заснаваны на багатым гістарычным фактажы. Аднак з майго досведу магу сказаць, што ён абсалютна лёгка чытаецца і людзьмі, зусім слаба знаёмымі з гісторыяй Беларусі. Урэшце неяк жа мы ўсе здольныя чытаць творы

Фота Яна ХВЕДЧЫНА

вядомых і таленавітых перакладчыкаў. Урэшце самі перакладчыкі змагаліся б за права працаваць з папулярным тэкстам.

Паўплываць на сітуацыю можна. Шмат у якіх краінах пры ўрадзе ці як самастойныя ўстановы існуюць Інстытуты кнігі, якія планамерна займаюцца вывучэннем попыту на нацыянальную літаратуру, выпрацоўваюць стратэгію па яе папулярызацыі і падтрымцы, фарміруюць метадычныя парады для гульты на інфармацыйным рынку. Яны працуюць на навуковай аснове, аналізуюць сусветную і нацыянальную тэматыку, наладжваюць праблемна арыентаваныя круглыя сталы, запрашаюць вядомых экспертаў, арганізуюць ці каардынуюць правядзенне прэзентацыйных і навуковых мерапрыемстваў за мяжой з мэтай папулярызацыі літаратуры іх краін або творчасці тых ці іншых нацыянальных аўтараў.

магутнейшую праграму папулярызацыі сваёй літаратуры і яе прадстаўнікоў за мяжой. І з гэтай праграмай смела ідзе і ў краіны Еўропы, і краіны Азіі. Што казаць, калі ў Беларусі да зусім нядаўняга часу было менш помнікаў айчынным пісьменнікам, чым расійскім, калі імёнамі беларускіх творцаў было названа менш вуліц, праспектаў, бібліятэк і г. д., чым імёнамі аўтараў, безумоўна, вялікай і брацкай, але суседняй краіны. У нас колькасць адных толькі помнікаў Пушкіну перавышае колькасць помнікаў любому айчыннаму пісьменніку. Такого няма ні ў адной краіне свету. А колькі мы маем помнікаў Уладзіміру Караткевічу? Думаю, большасць беларусаў не прыгадае ніводнага.

Дык чаго пасля гэтага мы можам патрабаваць ад замежнікаў? Калі мы самі недастаткова паважаем айчынную літаратуру і недастаткова клапацімся пра іх

Гамера, Шэкспіра ці Сервантэса. То чаму мы павінны так баяцца, што айчынную мастацкую літаратуру замежны чытач не здолее зразумець? Тым больш, калі мы кажам пра суседнія краіны. Вядома, што падзеі напярэдадні паўстання 1863—1864 гадоў, апісаныя ў «Каласах пад сярпом тваім», вельмі блізкія і добра вядомыя ў суседніх Літве і Польшчы, але і для расіян ды ўкраінцаў яны таксама збольшага зразумелыя і часта некалькі вядомыя. Думаю, што ў гэтым выпадку не варта перажываць, ці ўсе гістарычныя аспекты здолее зразумець замежны чытач (урэшце на рознай ступені глыбіні твор чытаюць і самі беларусы, што таксама нармальна). Так ці іначай, але мы маем справу не з навуковым творам, які павінен быць максімальна дакладны і зразумелы, а з творам мастацкім.

Гутарыў
Кастусь ЛАДУЦКА.